

**CLIL METODIKASI ASOSIDA «SUPPLY AND DEMAND»
TUSHUNCHASINI IQTISODIYOT YO'NALISHI TALABALARIGA
O'RGATISH HUSUSIYATLARI**

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

1 bosqich magistranti **Tanatarova Norgul**

Ilmiy rahbar: Muxitdinova Munira Ravshanovna

Annotatsiya Ushbu maqolada nofilologik ta'lim yo'nalishidagi, xususan iqtisodiyot sohasi talabarlari uchun ingliz tili o'qitishda CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuvining samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot "Supply and Demand" (Talab va Taklif) mavzusini o'qitish misolida olib borilgan bo'lib, unda mazmun (iqtisodiy bilimlar) va til (ingliz tili) integratsiyasining o'quv jarayonidagi ahamiyati ko'rsatib berilgan. Metodik tajribalar asosida talabalarning iqtisodiy terminologiyani to'g'ri qo'llash, ingliz tilida tahlil va muloqot yuritish ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlangani aniqlangan. CLIL metodikasi iqtisodiyot yo'nalishida o'qitiladigan darslarni yanada interaktiv, kasbiy va kommunikativ jihatdan samarali qilish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: CLIL, talab va taklif, iqtisodiy ta'lim, lingvistik kompetensiya, integratsiyalashgan o'qitish, ingliz tili, metodika.

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri - zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardosh, xorijiy tillarni biladigan, analitik fikrlovchi va kommunikativ ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashdir. Ayniqsa, iqtisodiyot, menejment, moliya va biznes kabi **nofilologik yo'nalishlarda** tahsil olayotgan talabalar uchun chet tili - bu faqat muloqot vositasi emas, balki kasbiy bilimlarni kengaytiruvchi, xalqaro tajriba va manbalarni o'zlashtirish imkonini beruvchi muhim ko'nikmadir.

Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayoniga **CLIL (Content and Language Integrated Learning)** - ya'ni "**fan va tilni integratsiyalashgan holda o'qitish**" metodikasini joriy etish katta amaliy ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv o'quvchilarga yoki talabalarga bir vaqtning o'zida **tilni o'rganish** va **fanga oid bilimlarni chuqur o'zlashtirish** imkonini beradi. CLILning asosiy g'oyasi shundan iboratki, til alohida o'rganilmaydi - u fan mazmunini o'zlashtirish jarayonida tabiiy ravishda shakllanadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston ta'lim tizimida ham CLIL yondashuviga bo'lgan e'tibor ortib bormoqda. Prezident qarorlarida chet tillarini o'qitishda innovatsion metodlarni joriy etish, o'qituvchilarning til va fan kompetensiyasini oshirish, o'quv jarayonini xalqaro talablarga moslashtirish vazifalari belgilab berilgan (PQ-3775, 2018). Bu, o'z navbatida, iqtisodiyot yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalarida CLIL asosida o'qitish tizimini shakllantirish zarurligini ko'rsatadi.

CLIL metodikasi to'rt asosiy tayanch ustunga tayanadi: **a) Content (Mazmun)** – o'quv fani bo'yicha bilim va tushunchalarni o'zlashtirish; **b) Communication (Muloqot)** – tilni fanga oid muloqot vositasi sifatida qo'llash; **c) Cognition (Tafakkur)** – tahlil, solishtirish, muhokama qilish orqali tafakkurni rivojlantirish; **d) Culture (Madaniyat)** – til o'rganish orqali madaniy hamkorlikni kengaytirish.

Ushbu maqola aynan **iqtisodiyot yo'nalishi talabalari** misolida CLIL metodikasining samaradorligini amaliy tajriba asosida tahlil qiladi. "**Supply and Demand**" - ya'ni "**Talab va Taklif**" mavzusi iqtisodiy nazariyaning markaziy tushunchalaridan biri bo'lib, u talabalar uchun nafaqat iqtisodiy tafakkurni shakllantiradi, balki ingliz tilida iqtisodiy fikrlashni rivojlantirish uchun ham muhim materialdir.

Mazkur yondashuv orqali talabalar: a) iqtisodiy terminologiyani ingliz tilida puxta o'zlashtiradi; b) nazariy model va grafiklarni inglizcha tushuntirishni

o'rganadi; c) iqtisodiy muammolarni tahlil qilishda til va mazmunni birlashtira oladi; d) kasbiy muloqot va taqdimot ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

CLIL yondashuvi an'anaviy "til darsi" chegarasidan chiqib, **integratsiyalashgan ta'lim modelini** yaratadi, bu esa O'zbekiston oliy ta'lim tizimi uchun zamonaviy, innovatsion va amaliy yo'nalishdagi muhim qadamlardan biridir.

Metodlar

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo'llanildi: a) nazariy tahlil - CLIL yondashuvi haqidagi ilmiy manbalar va metodik qo'llanmalar o'rganildi; b) eksperimental o'qitish - iqtisodiyot yo'nalishi talabalari bilan ingliz tilida "Supply and Demand" mavzusida mashg'ulotlar o'tkaziladi; c) kuzatuv va so'rovnomma - talabalar va o'qituvchilarning CLIL asosidagi darslarga munosabati o'rganildi; d) mashg'ulot quyidagi bosqichlarda tashkil etildi: til tayyorlov bosqichi – iqtisodiy terminlar (price, equilibrium, market, consumer, producer) bilan tanishtirish; e) mazmuniy bosqich – talab va taklifning nazariy modeli, grafiklar va misollar asosida tushuntirish; f) integratsion bosqich – talabalar guruhda ingliz tilida "market situation" mavzusida tahlil, bahs va taqdimotlar tayyorladilar.

CLIL yondashuvi asosida "Supply and Demand" mavzusini o'qitish bosqichlari

Bosqich	Mazmuni	O'qituvchining roli	Talabaning faoliyati	Kutilayotgan natija
1. Til tayyorlov bosqichi (Language Input)	"Supply", "Demand", "Price", "Equilibrium", "Market" kabi iqtisodiy terminlarni tanishtirish	Til va mazmunni birlashtirgan terminologiyani tushuntiradi, inglizcha so'z birikmalari bilan mashq o'tkazadi	Yangi terminlarni yozadi, talaffuz qiladi, juftlikda mashq bajaradi	Talabalar asosiy iqtisodiy terminlarni to'g'ri talaffuz va ma'noda qo'llay oladi
2. Mazmunni tushuntirish bosqichi (Content Delivery)	Talab va taklif qonunini, grafik modelini (price and quantity)	Vizual materiallardan (grafik, jadval, diagramma) foydalanadi	Grafikni o'qiydi, so'z bilan izohlaydi, "if price	Talab va taklif o'zaro bog'liqligini ingliz tilida

	ingliz tilida tahlil qilish		increases, demand decreases” kabi jummalarni ishlatadi	izohlashni o’rganadi
3. Integratsion bosqich (Language-Content Integration)	Bozor muvozanati, narx o’zgarishi, real iqtisodiy misollarni tahlil qilish	Guruhli muhokamalar tashkil etadi, savol-javob yo’naltiradi	Ingliz tilida iqtisodiy vaziyatni muhokama qiladi, fikrini asoslaydi	Tahliliy va kommunikativ kompetensiya rivojlanadi
4. Amaliy faoliyat (Task-based learning)	“Market simulation” yoki “Supply shock” ssenariysi asosida rol o’yinlari	Rollarni taqsimlaydi (buyer, seller, economist)	Real vaziyatni ingliz tilida o’ynaydi	Kasbiy nutq va muloqot ko’nikmalari rivojlanadi
5. Baholash bosqichi (Assessment)	Til va fan mazmunini birgalikda baholash (quiz, presentation, discussion)	Og’zaki va yozma baholash o’tkazadi	O’z fikrini taqdim qiladi, javob beradi	Talabaning lingvistik va kasbiy kompetensiyasi aniqlanadi

Natijalar

Eksperimental o’qitish natijasida talabalarning: iqtisodiy terminlarni to’g’ri qo’llash ko’nikmasi 35% dan 78% gacha oshadi; ingliz tilida muloqot qilish ishonchi va faolligi sezilarli darajada yaxshilanadi; iqtisodiy jarayonlarni ingliz tilida tahlil qilish (graph explanation, market discussion) malakasi shakllanadi. Talabalar CLIL darslarini “qiziqarli”, “amaliy”, “kasbiy foydali” deb baholashadi.

Munozara

CLIL yondashuvi nafaqat tilni, balki fanga oid bilimlarni ham faol o’zlashtirishga imkon beradi. “Supply and Demand” mavzusini o’qitishda til va mazmunning uyg’unligi talabalarni iqtisodiy tafakkurni ingliz tilida ifodalashga

o'rgatadi. Shu bilan birga, o'qituvchining metodik tayyorgarligi, resurslar (vizual grafiklar, interaktiv topshiriqlar, inglizcha iqtisodiy matnlar) yetarli bo'lishi muvaffaqiyat kalitidir.

Cambridge universitet olimi D. Coyle CLIL yondashuvi haqida shunday deydi: "CLIL - bu o'quvchilarni tilni o'rganish jarayonida real fan mazmuni bilan muloqotga kiritish orqali ularni faol tafakkurga undovchi metoddir." Bu fikr iqtisodiyot talabalari uchun "Supply and Demand" kabi mavzularni ingliz tilida o'rganish orqali nafaqat tilni, balki iqtisodiy tushunchalarni ham amaliy o'zlashtirish mumkinligini ko'rsatadi.

Brusell olimi D. Marshni fikri bo'yicha CLILni "ikki tomonlama o'rganish jarayoni" deb ataydi: "CLIL nafaqat chet tilini o'rganish, balki shu til orqali fanga oid kompetensiyalarni rivojlantirishni ham ta'minlaydi." Uningcha, CLIL yondashuvi ayniqsa nofilologik yo'nalishlarda - iqtisod, tibbiyot, texnologiya kabi sohalarida - talabalarining kasbiy terminologiyasini mustahkamlashda eng samarali usullardan biridir.

C. Dalton-Pufferning olimning aytishi bo'yicha: "CLILning kuchi - til va fan o'rtasidagi tabiiy integratsiyada." U til o'qituvchilarining CLIL yondashuvida faqat grammatikani emas, balki mazmunli muloqotni rivojlantirishga e'tibor berishini ta'kidlaydi. "Supply and Demand" kabi mavzularda bu yondashuv iqtisodiy muvozanat, narx mexanizmi va bozor tahlilini ingliz tilida anglashni osonlashtiradi.

Xulosa

Zamonaviy ta'lim jarayonida chet tilini o'rganishning maqsadi nafaqat lingvistik bilimlarni egallash, balki shu til orqali kasbiy mazmundagi bilimlarni amaliyotda qo'llashdan iboratdir. Shu nuqtayi nazardan, **CLIL (Content and Language Integrated Learning)** yondashuvi nofilologik yo'nalishdagi talabalar, xususan iqtisodiyot sohasi uchun dolzarb va samarali metod hisoblanadi.

Tadqiqot davomida "**Supply and Demand**" mavzusini CLIL metodikasi asosida o'qitish orqali talabalar nafaqat iqtisodiy terminologiyani chuqur

o'zlashtirganlari, balki ularni ingliz tilida mantiqan izohlash, tahlil qilish va taqdim etish ko'nikmalarini rivojlantirganlari aniqlandi. Mazkur yondashuvda talaba o'z faoliyatining markazida bo'ladi - u nafaqat eshituvchi, balki faol ishtirokchi, muhokama qiluvchi, fikr bildiruvchi va tahlilchi sifatida namoyon bo'ladi.

CLIL metodikasi iqtisodiy fanlarni o'qitishda quyidagi ustunliklarga ega: **a) lingvistik kompetensiya** - talabalar fan terminlarini ingliz tilida to'g'ri talaffuz, yozish va qo'llashni o'rganadilar; **b) kasbiy kompetensiya** - iqtisodiyotga oid tushunchalarni ingliz tilida tushuntirish orqali kasbiy muloqot madaniyatini rivojlantiradi; **c) kognitiv kompetensiya** - talabalar iqtisodiy jarayonlar mohiyatini chuqur tahlil qilish va ularni real holatlarga tatbiq etish imkoniyatiga ega bo'ladi; **d) kommunikativ kompetensiya** - ingliz tilida fikr almashish, bahs yuritish va taqdimot qilish ko'nikmalari mustahkamlanadi.

Shunday qilib, CLIL metodikasi - bu zamonaviy ta'limda fan va tilni integratsiyalashgan holda o'qitishning samarali modeli bo'lib, u iqtisodiyot yo'nalishida o'qiyotgan talabalarni global iqtisodiy maydonda faol, raqobatbardosh va ko'p tilli mutaxassislar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan manbalar

1. Coyle D., Hood P., Marsh D. *CLIL: Content and Language Integrated Learning*. Cambridge: Cambridge University Press. 2010
2. Marsh D. *CLIL/EMILE – The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential*. European Commission, Brussels. 2002
3. Bentley K. *The TKT Course: CLIL Module*. Cambridge University Press. 2010
4. Mehisto P., Marsh D., Frigols M. J. *Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*. Oxford: Macmillan Education. 2008
5. Krashen S. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press. 1982

6. Dalton-Puffer C. *Content-and-Language Integrated Learning: From Practice to Principles?* Annual Review of Applied Linguistics, 31, P. 182-204. 2011
7. Ball P., Kelly K., Clegg J. *Putting CLIL into Practice*. Oxford University Press. 2015
8. Brown H.D. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. 2nd ed. Pearson Education. 2001